

TEISINIO SOCIALINIO LAUKO ĮTAMPOS TERITORINĖ RAIŠKA LIETUVOJE

Paulius Kavaliauskas, Marytė Dumbliauskienė

Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101, Vilnius

El. paštas: paulius.kavaliauskas@gf.vu.lt; maryte.dumbliauskiene@gf.vu.lt

Kavaliauskas P., Dumbliauskienė M. TERRITORIAL PECULIARITIES OF THE TENSION OF SOCIAL LEGAL FIELD IN LITHUANIA. *Annales Geographicae* 42(1–2), 2009.

Abstract. The article deals with one of the most important kind of social field – legal balanced field. Methodological concept of legal field was discussed and system of indices in the sphere of low stability, intensity of criminality and juridical nihilism for measuring the tension of this field was determined. The first attempts with discovering the present spatial differences of legal tension in Lithuania were made and the carto-schemes on the basis of vicissitude of the municipalities acts, investigated crimes, juveniles general criminality, juveniles relative criminality, unlawful buildings and administrative justice in protected areas were prepared. Integrated assessment of the tension of legal field brings to a close of the presented investigation.

References 21. Figs 7. In Lithuanian, summary in English.

Keywords: social field, legal tension, legal regionalization, human geography

Received: 20 April 2009; accepted: 1 September 2009.

Įvadas

Socialinio lauko tyrimų svarba didėja regionų ar šalių socialiniame ekonominiame gyvenime vykstant esminėms permainoms, aktyviems politiniams procesams, nusistovėjusios pusiausvyros kaitai. Būtent tokius procesus jau antrą dešimtmetį išgyvena ir mūsų šalis, o jos socialinis laukas tampa įdomiu mokslinio pažinimo objektu. Galima teigti, jog socialinis laukas yra vienas svarbiausių šiuolaikinės visuomeninės geografijos tyrimo objektų, kurio pažinimas išplečia racionaliosios visuomenės veiklos organizacijos bei kraštovarkos galimybes.

Socialinio lauko geografinis pažinimas yra reikalingas veiklos teritorinės raiškos dėningumams nustatyti, socioekonominės sąveikos jėgoms matuoti, visuomeninių konfliktų arealams apibrėžti, migraciniams srautams prognozuoti, teritoriniam informacijos sklidimui vertinti, teritorijos naudojimo politikai formuoti ir teritorijos naudojimo limitams diferencijuoti (Kavaliauskas, 2001). Socialinio lauko bei socialinių įtampų sampratos klausimai yra intensyviai nagrinėjami ne tik pasaulinėje, bet ir lietuvių mokslinėje literatūroje (Kavolis, 1996, 1998; Grigas, 1998, 2001; Cesnavičius et al., 1999, ir kt.)

Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštovarkos katedroje vykdomas mokslo tiriamasis darbas „Socialinio lauko teritorinės struktūros bei transformacijų vertinimas regioninės politikos kontekste“, kurio kai kurie rezultatai palaipsniui skelbiami įvairiuose geografijos mokslo leidiniuose bei apibendrinami daktaro disertacijų pavidalu. Nagrinėjama pati socialinio lauko pažinimo problema (Kavaliauskas, 2001), kultūrinis bei politinis laukas (Kavaliauskas, Daugirdas, 2002), demografinės įtampos (Krupickaitė, 2002, 2005), socialinės bei ekonominės įtampos (Kavaliauskas, Bražukienė, 2002), etninės įtampos (Paltanavičiūtė, 2005, 2006), elektorinio metodo taikymas politinio balansinio lauko tyrimui (Kavaliauskas, Petrulis, 2004), domėtasi socialinio lauko kartografinės raiškos galimybėmis (Dumbliauskienė, 2002; Kavaliauskas, Dumbliauskienė, Beconytė, 2006; Kavaliauskas, Dumbliauskienė, 2006) ir pan.

Socialinio balansinio lauko kompleksiniame tyrime, kuris apima demografinį, kultūrinį, ekonominį teisinį bei politinį laukus, teisinio lauko pažinimas yra gana svarbus, tačiau bene mažiausiai iširtas, o jo raida stipriai veikia bendrąjį tautos būvio vektorių bei gyvenimo kokybę. Mokslinė prasme, teisinio balansinio lauko analizė yra gana sudėtingas uždavinys, ypač turint omeny šios srities požymių dinamiškumą bei beveik visada išryškėjantį tam tikrą latentįškumą, taip pat reikalingos reprezentatyvios informacijos stoka.

Šiame straipsnyje pateikiami pirmieji tyrimo rezultatai, gauti apibūrinant ir analizuojant Lietuvos socialinio lauko teisinę įtampą ir jos teritorinės sklaidos ypatybes.

1. Darbo metodika

Teikiamo tyrimo metodikai taikyti statistinės analizės, aksiologijos, kvalimetrijos bei kartografinės komunikacijos principai. Aiškinantis šalies teisinio lauko teritorinę sklaidą, laikytasi tokio bendrojo algoritmo:

- 1) nustatomas antinomijų kompleksas, geriausiai išreiškiantis teisinio balansinio lauko įtampą;
- 2) atrenkami rodikliai, tinkami įtampos erdvinės sklaidos analizei savivaldybių lygmeniu;
- 3) kiekvienam rodikliui pagal nustatytus ribinius parametrus identifikuojamos teisinio lauko įtampos kvalimetrines kategorijas (šiam tyrimo jos buvo tokios: *santykinis neutralumas, maža įtampa, vidutinė įtampa, didelė įtampa*);
- 4) nustatytų rodiklių teritorinės sklaidos pagal priimtas įtampos vertinimo kategorijas kartografavimas;
- 5) kiekvieno pasirinkto rodiklio svertinių (svorio, reikšmės) koeficientų nustatymas pagal jų prognozuojamą įtaką viso teisinio lauko įtampai;
- 6) kompleksinis teisinio lauko įtampos vertinimas, atsižvelgiant į svorio koeficientus bei į savivaldybės rodiklio įtampos kategoriją (santykinis neutralumas – 1 balas, maža įtampa – 2 balai, vidutinė įtampa – 3 balai, didelė įtampa – 4 balai);
- 7) teisinio lauko įtampos kompleksinio vertinimo kartografavimas;
- 8) rezultatų interpretavimas (aptarimas) atskleidžiant teisinio balansinio lauko įtampos mūsų šalyje teritorinės sklaidos ypatybes.

Teisinio balansinio lauko įtampos kompleksinis vertinimas skaičiuotas formule

$$T^b = \sum k_i t_i,$$

čia T^b – bendroji teisinio balansinio lauko įtampa (balais); t_i – teisinio lauko įtampa pagal i -tąjį rodiklį (balais); k_i – i -tojo rodiklio svertinis koeficientas ($\sum k_i = 1$).

Pažymėtina, kad teisinio balansinio lauko įtampos kvalimetrinės kategorijos buvo nustatomos santykinė regionine skale pagal šalyje registruotą matuojamojo rodiklio reikšmių sklaidos diapazoną. Pristatytas analizės algoritmas gali būti sėkmingai taikomas ir kitų rūšių socialinio lauko įtampos tyrimuose.

Naudotasi Statistikos departamento leidinių 2006–2007 metų duomenimis (Statistikos..., 2006, 2007), taip pat analizuoti Valstybinės teritorijų planavimo ir statybų inspekcijos, Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos bei visų Lietuvos Respublikos savivaldybių internetiniuose tiklalapiuose 2008 m. pateikiama informacija. Aiškinantis savivališkų statybų sklaidą savivaldybėse, atlikta visų šalies apskričių administracijų apklausa, todėl autoriai nuoširdžiai dėkoja visiems pareigūnams, geranoriškai teikusiems prašomą informaciją.

2. Teisinio balansinio lauko pažinimo ypatybės

Balansinis socialinis laukas išreiškia priešingų prigimtinių socialinio vyksmo tendencijų bendro dialektinio koegzistavimo santykių ir pusiausvyros erdvę (Kavaliauskas, 2001). Pirmąją šalies teisinių santykių įtampos lauke besiformuojančių antinomijų klasifikaciją pabandė pateikti R. Grigas (Grigas, 1998):

- 1) įstatymus leidžiančioji valdžia – įstatymus vykdančioji valdžia,
- 2) Prezidento institucija – Seimo institucija,
- 3) teisės saugos institucijų veikla – piliečių lūkesčiai,
- 4) deklaruojamos žmogaus teisės – realios pilietinės laisvės ir saugumas,
- 5) įstatymdavystė – socialinė tvarka.

Akivaizdu, kad tai gana abstrakčios teisinių antinomijų formuluotės, nelabai tinkamos regioninės diferenciacijos tyrimams, todėl teisinių priešpriešų nomenklatūros tikslinimas bei keitimas buvo būtinas. VU Geografijos ir kraštotvarkos katedroje 2002 m. formuluojamoje darbinėje hipotezėje buvo pabandyta apibrėžti sukonkretintas teisinių santykių lauko įtampos balansą lemiančių priešpriešų kompleksą (Kavaliauskas, Bražukienė, 2002):

- 1) deklaruojamos piliečių teisės – eilinių piliečių realios teisės,
- 2) santykių teisiškumo lygis – santykių korumpuotumo lygis,
- 3) valdžios atsakomybė – valdžios nebaudžiamumas;
- 4) eilinių piliečių garantijos – valdžios garantijos,
- 5) priimti įstatymai – pakeisti įstatymai,

- 6) baigtos bylos – užvestos bylos,
- 7) išaiškinti nusikaltimai – padaryti nusikaltimai,
- 8) teisėjų patikimumas – teisėjų privilegijuotumas.

Šiame antinomijų komplekse bandyta atsispindėti abi svarbiausias valstybės teisiųjų santykių raiškos puses, t. y. bendrųjų konstitucinių nuostatų įgyvendinimo (1–4 priešpriešos) ir pačios teisinės sistemos darbo efektyvumo (5–8 priešpriešos).

Savaime suprantama, kad pirmosios grupės antinomijų realus tyrimas kelia kur kas daugiau metodinių problemų, kurias lemia kiekybinių metodų taikymo sudėtingumas daugiamatės pobūdžio teisiųjų santykių erdvėje. Dažnai netgi nebūna (ne tik teritoriškai diferencijuotos) statistinio monitoringo sistemos. Esant tokiai padėčiai, kol kas nėra ir kiekybiškai reiškiamų rodiklių, galinčių aiškiai identifikuoti teikiamų priešpriešų raiškos intensyvumą, tuo labiau suformuoti jų sistemą. Taigi bendrųjų konstitucinių nuostatų įgyvendinimo įtampų raišką, kaip tyrimo objektą, tenka priskirti tik preliminarioms metodinėms paieškoms.

Paprastesnė yra antrosios antinomijų grupės situacija, nes galimi aiškesni kiekybinės apskaitos rodikliai, išskyrus paskutinę priešpriešą, kurios analizei jau būtini sociometriniai tyrimo metodai.

Šiame darbe, siekiant konkrečiai pateikti šalyje besiformuojančių teisiųjų įtampų teritorinę sklaidą ir atsižvelgiant į statistinių rodiklių (savivaldybių lygmeniu) stoką, teko dar kartą koreguoti bei konkretinti galimų realiai nagrinėti teisiųjų antinomijų kompleksą. Stengtasi atrinkti antinomijas, lengviau kiekybiškai įvertinamas pagal savivaldybes ir nereikalaujančias specialių brangių tyrimų, kuriems vykdyti nebuvo galimybių. Taigi teisinės sistemos lauko įtampai atskleisti savivaldybių lygmeniu buvo pasirinktos šios antinomijos:

- 1) priimti teisės aktai – pakeisti teisės aktai,
- 2) padaryti (užregistruoti) nusikaltimai – ištirti nusikaltimai,
- 3) bendras nepilnamečių skaičius – nusikaltusių nepilnamečių skaičius,
- 4) padaryti (užregistruoti) nusikaltimai – nepilnamečių padaryti nusikaltimai,
- 5) statybų teisės laikymasis – statybų teisės pažeidimai,
- 6) administracinės teisės laikymasis – administracinės teisės pažeidimai.

Išvardytos antinomijos pagal jų prigimtinių pobūdį išreiškia tris kiek skirtingus teisinio balansinio lauko raiškos pjūvius, atspindinčius: a) visuomenės kuriamą teisinę bazę (1 antinomija), b) kriminogeninę situaciją (2–4 antinomijos) ir c) teisinį nihilizmą (5–6 antinomijos).

Priimti teisės aktai – pakeisti teisės aktai. Atsižvelgiant į teritoriškai diferencijuotų statistinių duomenų reikmę numatytam geografiniam tyrimui atlikti, šioje antinomijoje buvo pasirinktas rodiklis, išreiškiantis savivaldybių tarybų priimtų sprendimų kaitą (priimtų bei pakeistų sprendimų skaičiaus santykis procentais). Šis rodiklis nusako vietinės teisinės bazės stabilumą, patikimumą, kompetencijos lygį. Į pakeistų sprendimų skaičių patenka įvairūs jau priimtų sprendimų pakeitimai, papildymai, patikslinimai, pripažinti netekę galios ir pan. Pažymėtina, kad didelę dalį sprendimų pakeitimų kai kuriose savivaldybėse sudarė įvairūs jų taisyms, susiję su žemės reforma, ypač koregavimai dėl atskirų sklypų žemės tikslinės paskirties keitimo.

Padaryti nusikaltimai – ištirti nusikaltimai. Visos nusikalstamos veikos yra skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Baudžiamieji nusižengimai – baudžiamajame įstatyme uždrausta veika, už kurią numatyta bausmė nesusijusi su laisvės atėmimu (Statistikos..., 2007). Nusikaltimai dažniausiai sudaro apie 90 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų, todėl tyrimui naudoti rodikliai, atspindintys nusikaltimų ištirtumo šalyje lygmenį. Šiame antinomijų komplekse pasirinktas nusikaltimų ištirtumo rodiklis, reiškiantis ištirtų nusikaltimų dalį (procentais), palyginus su visų užregistruotų nusikaltimų skaičiumi, ir leidžiantis tiesiogiai spręsti apie teisinio lauko kriminogeninės situacijos santykinę įtampą lygį.

Bendras nepilnamečių skaičius – nusikaltusių nepilnamečių skaičius ir padaryti nusikaltimai – nepilnamečių padaryti nusikaltimai. Šiomis antinomijomis bandoma išreikšti vieną jautriausių socialinio teisinio lauko grandžių – nepilnamečių nusikalstamumą. Kiekvienoje visuomenėje yra svarbu žinoti jaunosios kartos dorovės lygmenį, požiūrį į tikrąsias vertybes, nes tai susiję su visuomenės saugumu bei ateitimi. Todėl šiam tyrimui panaudoti du rodikliai: bendrasis nepilnamečių nusikalstamumas arba nepilnamečių pa-

darytų nusikaltimų skaičius, tenkantis 1000 nepilnamečių (7–17 m. amžiaus) ir santykinis nepilnamečių nusikalstamumas arba nepilnamečių padarytų nusikaltimų dalis procentais, palyginus su visų nusikaltimų skaičiumi. Abu šie rodikliai padeda kiekybiškai išmatuoti nepilnamečių nusikalstamumo lygio teritorinę sklaidą bei jos formuojamą socialinio lauko įtampą.

Statybų teisės laikymasis – statybų teisės pažeidimai ir administracinės teisės laikymasis – administraciniai teisės pažeidimai. Dabar Lietuvai, kaip ir daugeliui kitų šalių, svarbus yra teisinės pilietinės visuomenės formavimasis. Deja, šis procesas nėra vienareikšmis, jis susijęs su įvairaus masto socialinei erozijai priskirtiniais teisinio nihilizmo reiškiniais. Būtent šiuos reiškinius buvo pabandyta analizuoti per aukščiau išvardytą teisinio lauko antinomijų kompleksą. Buvo pasirinkti šalyje statistiškai fiksuojami rodikliai: bendrasis savivalių statybų skaičius savivaldybėse ir administracinių teisės pažeidimų intensyvumas saugomose teritorijose, tam tikru mastu išreiškiantys teisinio nihilizmo, kaip socialinio lauko įtampos veiksnio, teritorinį paplitimą.

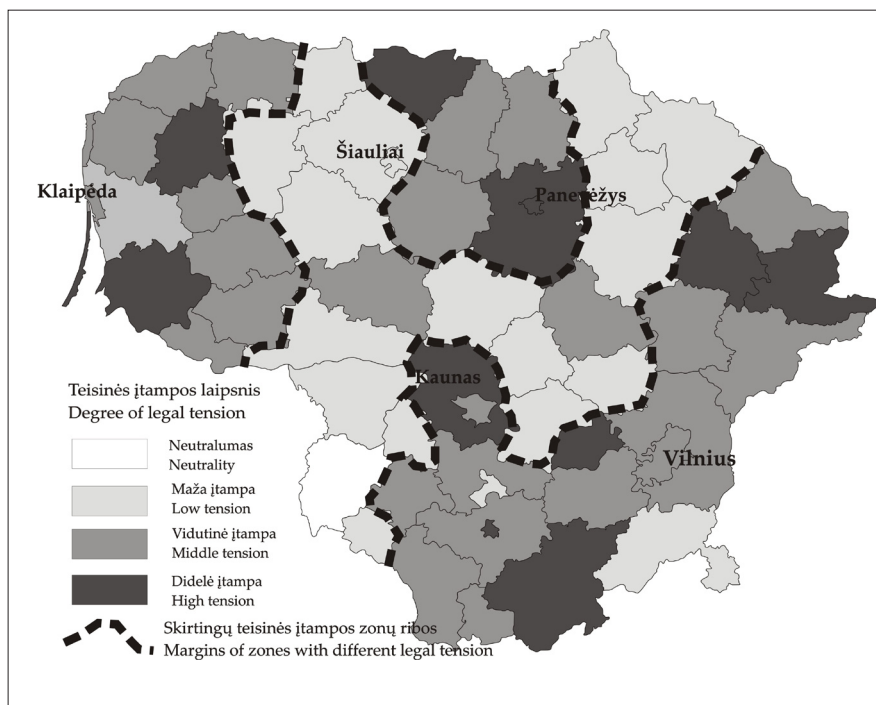
3. Teisinio balansinio lauko įtampos rodiklių teritorinė sklaida

Savivaldybių tarybų priimtų sprendimų kaita. Atlikus savivaldybių internetinėse svetainėse teikiamų savivaldybių tarybų darbo analizę, paaiškėjo, kad 2006 m. minimalus savivaldybių tarybų sprendimų kaitos dydis siekia 9,5 % (Vilkaviškio r. savivaldybė), maksimalus – 25,5 % (Panevėžio m. savivaldybė). Rajonų ir miestų savivaldybės, atsižvelgiant į priimtų sprendimų keitimo intensyvumą, pagal teisinės įtampos stiprumą buvo suskirstytos į 4 kategorijas: santykinai neutralios (sprendimų kaita mažesnė nei 10 %), maža įtampa (10–15 %), vidutinė įtampa (15–20 %), didelė įtampa (daugiau nei 20 %). Šių kategorijų pasiskirstymas (1 pav.) išryškino didelės įtampos zonas pietinėje ir pietrytinėje bei vakarinėje Lietuvos dalyje, be to, Raseinių, Radviliškio, Pasvalio ašyje. Santykinai geriausia padėtis pagal šį rodiklį buvo susiklosčiusi rytinėje Žemaitijoje, vakarinėje Suvalkijoje ir Anykščių–Biržų ašyje. Kokią šio rodiklio kaitos dalį lėmė savivaldybių tarybų darbo spragos ar korupciniai interesai, o kiek objektyvūs visuomenės raidos poreikiai, kol kas dar negalima atsakyti, nes kol kas tyrimas apėmė tik formuojamos teisinės bazės stabilumo bendrąjį įvertinimą.

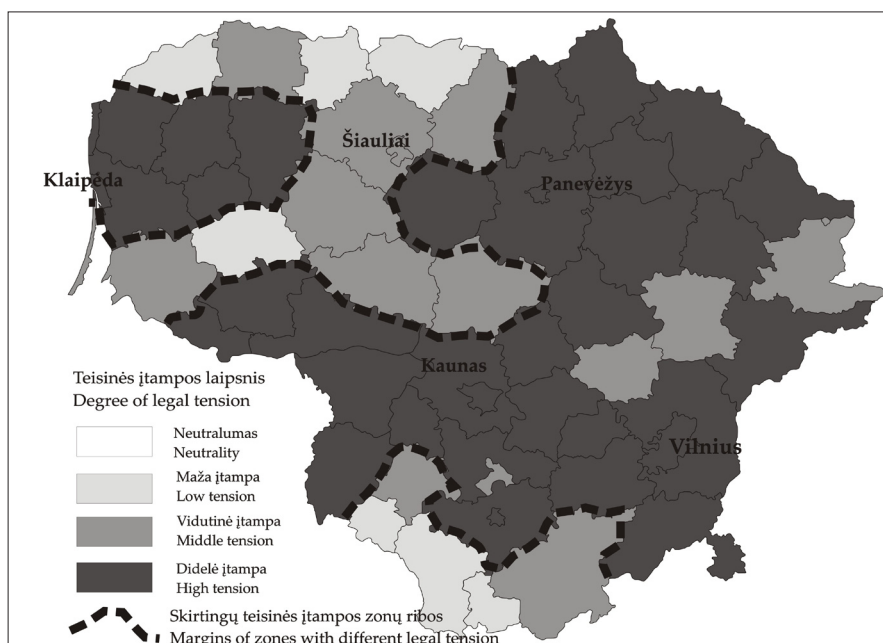
Nusikaltimų ištirtumas. Tyrimui buvo naudojamosi Statistikos departamento skelbtais duomenimis, atspindinčiais nusikalstamų veikų, traktuojamų kaip nusikaltimai, ištirtumo lygį bei teritorinį pasiskirstymą šalyje. Užregistruotų nusikaltimų ištirtumo 2006 m. vidurkis Lietuvoje siekė 43 %, žemiausias ištirtumo lygis, nustatytas Vilniaus m. savivaldybėje, – tik 33 %, aukščiausias (Lazdijų r. Savivaldybė) – 71 % visų registruotų nusikaltimų.

Rajonų ir miestų savivaldybės, atsižvelgiant į registruotų nusikaltimų ištirtumą, pagal teisinės įtampos stiprumą buvo suskirstytos į 4 kategorijas: santykinai neutralios (ištirtumas daugiau nei 80 %), maža įtampa (60–80 %), vidutinė įtampa (50–60 %), didelė įtampa (mažiau nei 50 %). Pažymėtina, kad Lietuvoje pagal analizuojamą rodiklį (2 pav.) klostosi gana bloga situacija, nes 2/3 visų savivaldybių patenka į didelės įtampos zoną (išaiškinama tik 50 % ir mažiau visų užregistruotų nusikaltimų). Maža įtampa (ištirtumas siekia 60–70 %) pasižymi tik kai kurios savivaldybės (Druskininkų, Lazdijų, Kalvarijos, Šilalės, Skuodo, Akmenės bei Joniškio), o santykinai neutralios įtampos zonos (ištirtumas daugiau kaip 80 %) apskritai nėra. Todėl galima teigti, kad pagal nusikaltimų ištirtumo lygį beveik visa Lietuva tampa didelės teisinės įtampos zona.

Bendrasis nepilnamečių nusikalstamumas. Rajonų ir miestų savivaldybės, atsižvelgiant į bendrąjį nepilnamečių nusikalstamumą, pagal teisinės įtampos stiprumą buvo suskirstytos į 4 kategorijas: santykinai neutralios (įtampa mažesnė nei 5 %), maža įtampa (5–10 %), vidutinė įtampa (10–15 %), didelė įtampa (daugiau nei 15 %). Pagal šį rodiklį beveik 2/3 Lietuvos teritorijos, pirmiausiai šiaurinė ir pietvakarinė jos dalys, patenka į santykinai mažos įtampos zoną, o Marijampolės–Vilniaus–Švenčionių bei Šilalės–Kelmės–Raseinių ašyse priskirtina net santykinai neutraliai zonai (3 pav.). Geriausia situacija buvo Molėtų (2,9) ir Kretingos rajonų bei Kazlų Rūdos savivaldybėse (po 3,8), o blogiausia – Panevėžio rajono ir Anykščių savivaldybėse (atitinkamai 16,3 ir 16,2). Kaip vidutinės įtampos juostos pagal analizuojamą rodiklį išsiskiria vidurinė šalies dalis bei pasienio zona su Karaliaučiaus sritimi.

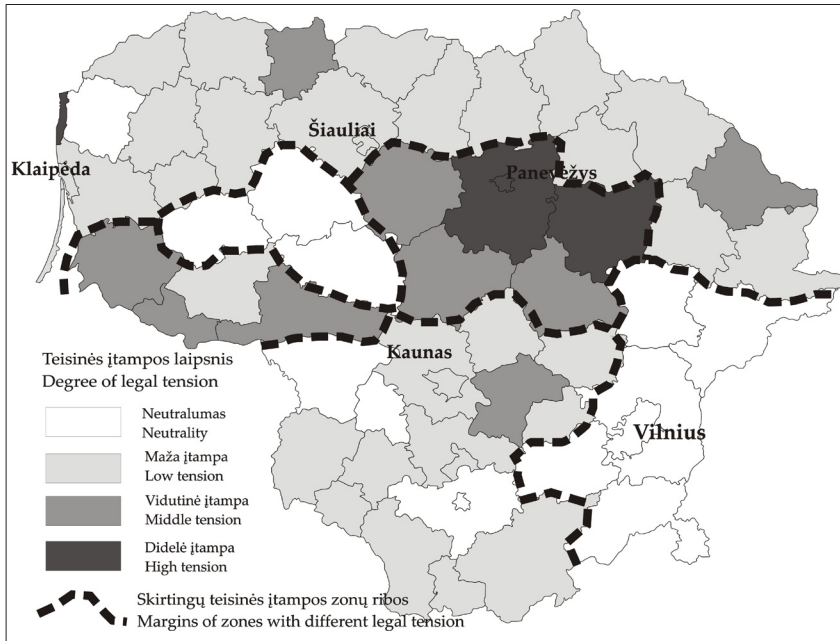
1 pav. Teisinio lauko įtampa pagal savivaldybių tarybų priimtų sprendimų kaitą
Fig. 1. The tension of legal field on the basis of vicissitude of the municipalities acts

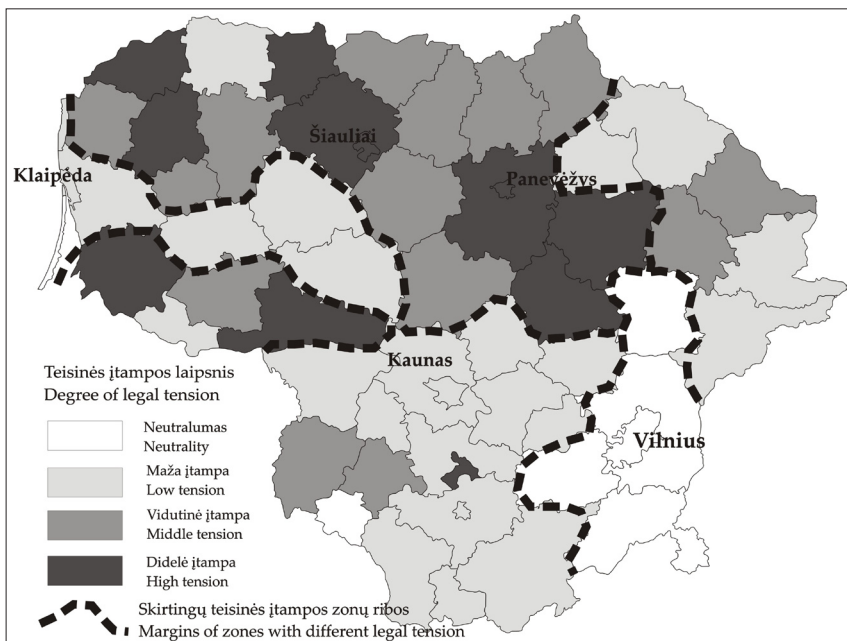
2 pav. Teisinio lauko įtampa pagal nusikaltimų ištirtumą
Fig. 2. The tension of legal field on the basis of investigated crimes

Santykinis nepilnamečių nusikalstamumas. Atlikant tyrimą paaiškėjo, kad apie 5 % visų nusikaltimų mūsų šalyje padaro nepilnamečiai (2006 m. tai sudarė 3810 nusikaltimų iš 77,5 tūkst.) Mažiausiai nusikaltimų, tenkančių nepilnamečiams, nustatyta Vilniaus m. savivaldybėje (1,9 %), Vilniaus rajono (3,5 %) bei Kauno m. (3,5 %) savivaldybėse, daugiausiai – Akmenės (15,1 %), Anykščių (13,5 %) bei Šiaulių (13,3 %) rajonų savivaldybėse. Rajonų ir miestų savivaldybės, atsižvelgiant į santykinį nepilnamečių nusikalstamumą, pagal teisinės

įtampos stiprumą buvo suskirstytos į 4 kategorijas: santykinai neutralios (nepilnamečių nusikaltimai sudaro mažiau nei 5 %), maža įtampa (5,0–7,5 %), vidutinė įtampa (7,6–10,0 %), didelė įtampa (daugiau nei 10 %). Paaiškėjo, kad beveik visa pietinė šalies dalis pagal šį rodiklį (4 pav.) patenka į mažos įtampos bei neutralią zonas, o šalies šiaurė bei šiaurvakariai priklauso vidutinės ir didelės įtampos zonoms.

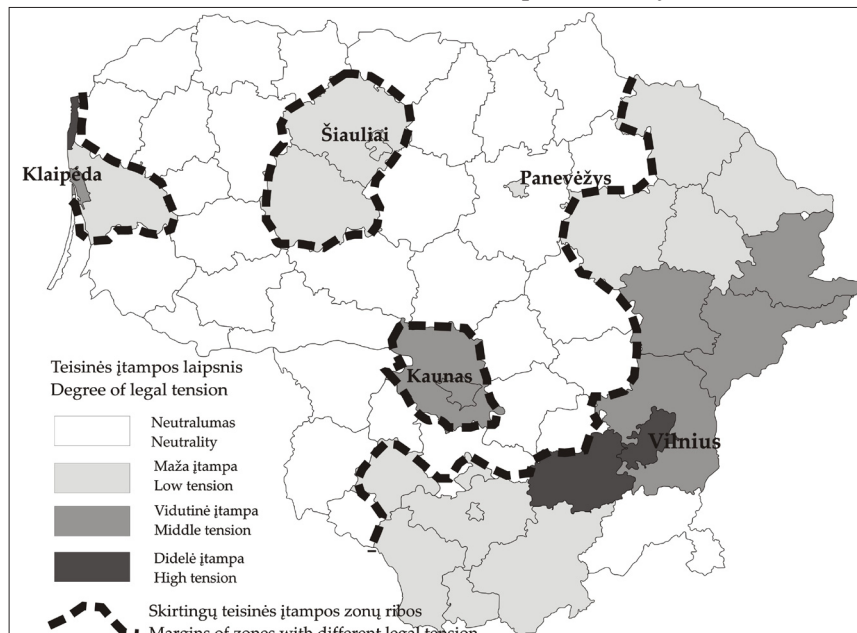

3 pav. Teisinio lauko įtampa pagal bendrąjį nepilnamečių nusikalstamumą
Fig. 3. The tension of legal field on the basis of the juveniles general criminality

4 pav. Teisinio lauko įtampa pagal santykinį nepilnamečių nusikalstamumą
Fig. 4. The tension of legal field on the basis of the juveniles relative criminality

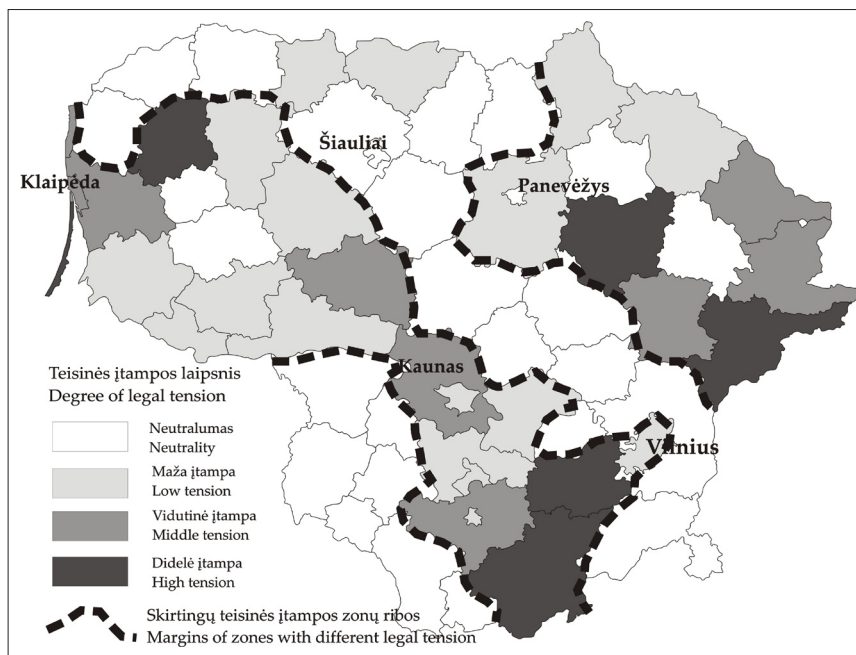
Bendrasis savivalių statybų skaičius. Tai pastaraisiais metais visuomenės informavimo priemonėse ypač akcentuojamas rodiklis, atskleidžiantis urbanistinio savivaliavimo lygį. Registruojamų savivalių statybų skaičius Lietuvos savivaldybėse varijuoja gana plačiame diapazone – nuo savivalių statinių 2006–2007 m. neturėjusių savivaldybių (Joniškio, Šilalės, Kalvarijos, Akmenės rajonų savivaldybės) iki daugiau nei 50 tokių registruojamų statinių (Vilniaus miesto, Trakų rajono). Rajonų ir miestų savivaldybės, atsižvelgiant į santykinę savivalių statybų intensyvumą, pagal teisinės įtampos stiprumą buvo suskirstytos į 4 kategorijas: santykinai neutralios (savivalių statinių per metus išaiškinama mažiau nei 5), maža įtampa (5–20), vidutinė įtampa (20–50), didelė įtampa (daugiau nei 50). Santykinai didžiausia urbanistine savivale išsiskiria (5 pav.) visa Rytų Lietuva nuo Lazdijų iki Zarasų,

taip pat Klaipėdos–Palangos, Šiaulių–Kelmės ir Kauno arealai.

5 pav. Teisinio lauko įtampa pagal bendrąjį savivalių statybų skaičių
 Fig. 5. The tension of legal field on the basis of unlawful buildings

Administracinių teisės pažeidimų skaičius saugomose teritorijose. Tai svarbus papildomas rodiklis, atspindintis ypač svarbią vertybinę teisinio nihilizmo pusę. Šis registruojamų administracinių teisės pažeidimų skaičius Lietuvos savivaldybėse priklauso nuo jose esančių saugomų teritorijų ploto bei vertingumo ir varijuoja gana plačiame diapazone – nuo 2006–2008 m. neturėjusių tokių pažeidimų (Marijampolės, Pasvalio, Rietavo, Širvintų, Ukmergės ir kitų) iki daugiau nei 50 tokių pažeidimų registruojusių (Plungės, Švenčionių, Trakų, Utenos, Neringos). Rajonų ir miestų savivaldybės atsižvelgiant į santykinę administracinių teisės pažeidimų saugomose teritorijose gausą buvo suskirstytos į 4 kategorijas pagal teisinės įtampos stiprumą: santykinai neutralios (teisės pažeidimų per metus išaiškinama mažiau nei 10, maža įtampa (10–25), vidutinė įtampa (25–50), didelė įtampa (daugiau nei 50). Santykinai didžiausiu teisiniu nihilizmu savivale išsiskiria (6 pav.) savivaldybės Klaipėdos-Kauno Varėnos-Trakų ruože (iškyrus Rietavo-Šilalės savivaldybių zoną, taip pat beveik visas ŠR Lietuvos regionas.

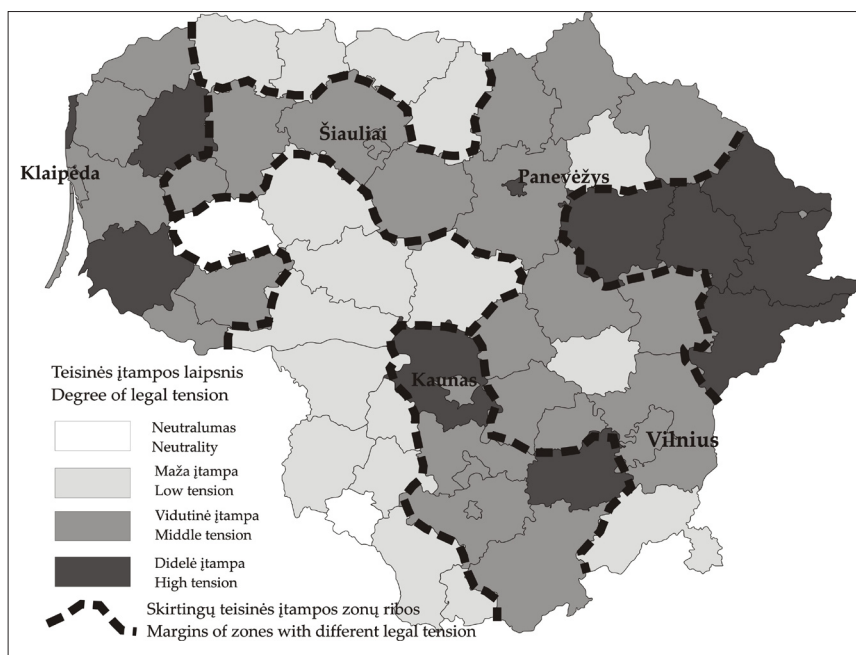
6 pav. Teisinio lauko įtampa pagal administracinių teisės pažeidimų saugomose teritorijose skaičių
Fig. 6. The tension of legal field on the basis of infringement of administrative justice in protected areas

4. Kompleksinis teisinio balansinio lauko įtamos vertinimas

Teisinio balansinio lauko įtamos kompleksinis vertinimas buvo skaičiuojamas darbo metodikos aprašyme pateikta formulė. Ją taikant teko atskirų priimtų teisinio lauko įtamos rodiklių kvalimetrines kategorijas tiesine funkcija perversi į santykinus vienetus – balus: santykinis neutralumas – 1, maža įtampa – 2, vidutinė įtampa – 3, didelė įtampa – 4. Antra vertus, laikantis kvalimetrijos taisyklių (Kavaliauskas, 1982), buvo būtina visiems matuojamiems rodikliams nustatyti svertinius koeficientus. Tokie rodiklių koeficientai buvo nustatyti mažosios atrankos ekspertiniu metodu (Luobikienė, 2003): savivaldybės tarybų priimtų sprendimų kaita – 0,2; nusikaltimų ištirtumas – 0,3; bendrasis nepilnamečių nusikalstamumas – 0,15, santykinis nepilnamečių nusikalstamumas – 0,1; bendrasis savivalių statybų skaičius – 0,1; administracinių pažeidimų saugomose teritorijose skaičius – 0,15. Buvo nustatytos rajonų ir miestų savivaldybių kompleksinio vertinimo reikšmių kvalimetrinės kategorijos bendrame jo reikšmių sklaidos lauke: santykinai neutralios (mažiau nei 2,0), maža įtampa (2,0–2,5), vidutinė įtampa (2,6–3,0), didelė įtampa (daugiau kaip 3,0).

Santykinai kokybiškiausia teisinė aplinka buvo fiksuota Šilalės (1,9) ir Kalvarijos (2,0) savivaldybėse, o teisinio lauko įtampa didžiausias reikšmes turėjo Šilutės (3,6), Plungės (3,5), Anykščių (3,4) rajonuose, Palangoje (3,3), Kauno (3,3), Zarasų (3,3) rajonuose, Panevėžyje (3,2), Trakų (3,1), Švenčionių (3,1), Utenos (3,1) ir Ignalinos (3,1) rajonuose. Parengtoje teisinio balansinio lauko įtamos kompleksinio vertinimo kartoschemoje (7 pav.) išryškėjo teisinio balansinio lauko įtamos raiškos regioniniai dėšningumai.

Labiausiai komplikuotas šiuo požiūriu arealas – šiaur rytinė Lietuvos dalis, kiek mažesnė santykinė teisinė įtampa susiformavo vakarinėje šalies dalyje bei Kauno–Varėnos areale. Santykinai ramiausia teisinio lauko įtamos požiūriu zona formuojasi pietvakarinėje Lietuvos dalyje bei Mažeikių–Pakruojo zonoje. Kita šalies teritorija priklausytų vidutinės teisinio lauko įtamos zoni.

7 pav. Kompleksiškai įvertinta teisinio lauko įtampa
Fig. 7. Integrated assessment of the tension of legal field

Išvados

1. Teisinis laukas yra viena svarbiausių, tačiau bene mažiausiai ištirtų socialinio balansinio lauko formų. Jo vienokia ar kitokia raida stipriai veikia bendrąjį tautos būvio vektorių bei gyvenimo kokybę.

2. Svarbiausias valstybės teisinių santykių raiškos kryptis sudaro bendrųjų konstitucinių nuostatų įgyvendinimo ir pačios teisinės sistemos darbo efektyvumo priešpriešos, tačiau kol kas tik antrojoje antinomijų grupėje turimi arba galimi aiškesni kiekybinio vertinimo ir apskaitos rodikliai, o bendrųjų konstitucinių nuostatų įgyvendinimo įtampų raišką, kaip tyrimo objektą, tenka priskirti tik preliminarioms metodinėms paieškoms.

3. Svarbiausi teisinio balansinio lauko realaus vertinimo objektais būtų šie: a) visuomenės kuriama teisinė bazė, b) kriminogeninė situacija ir c) teisinis nihilizmas.

4. Geografinėi teisinio lauko įtampos analizei Lietuvos savivaldybių lygmeniu buvo pripažinti tokie rodikliai: a) savivaldybių tarybų priimtų sprendimų kaitos lygis, b) nusikalstamų iširtumo laipsnis, c) bendrasis nepilnamečių nusikalstamumo lygis, d) santykinai didžiausias nusikalstamumo (dalis bendroje apimtyje) lygis, e) savivalių statybų skaičius ir f) administracinių teisės pažeidimų saugomose teritorijose skaičius.

5. Tiek pagal atskirus rodiklius, tiek pagal kompleksinį vertinimą Lietuvos teritorijoje išsiskiria savivaldybių grupės, formuojančios atskirus arealus bei zonas su skirtingu teisinio socialinio lauko įtampos laipsniu. Santykinai didžiausia bendraja teisine įtampa pasižymi Vakarų Lietuvos, ŠR Lietuvos bei Kauno–Varėnos arealai, santykinai mažiausia įtampa užfiksuota PV Lietuvoje ir Mažeikių–Pakruojo areale.

6. Lietuvos teisinio socialinio lauko įtampos tyrimo rezultatus tikslinga vertinti kaip pirmą bandymą suformuoti jo analizės metodiką bei teritorinės raiškos ypatybes 2006–2007 metais. Ateityje būtina išplėsti šio pobūdžio tyrimus, t. y. apimti didesnę analizuojamąjį laikotarpį ir bandyti įtraukti bendrųjų konstitucinių nuostatų įgyvendinimo antinomijas.

Literatūra

- Grigas R.** 1998. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai: (kritinė sociologinė XX a. pabaigos panorama). Vilnius: VPU I-klā, 185 p.
Grigas R. 2001. Sociologinė savivoka: Specifika, metodai, lituanizacija. Vilnius: Rosma, 232 p.

- Česnavičius A.** et al. 1999. Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas. Vilnius: LFSI, 181 p.
- Dumbliauskienė M.** 2002. Socialinio lauko kartografinė raiška. *Geografija* Nr. 38(2), p. 57–63.
- Kavaliauskas P.** 1982. Pagrindinių geokvalimetrijos metodų optimizavimas. *Geografija* Nr. 18, p. 111–120.
- Kavaliauskas P.** 2001. Socialinio lauko pažinimo problema. *Geografija* Nr. 37(1), p. 44–48.
- Kavaliauskas P., Bražukienė I.** 2002. Socialinių įtampų tyrimo problema ekonominiame bei teisiniame lauke. *Geografija* Nr. 38(1), p. 46–49.
- Kavaliauskas P., Daugirdas V.** 2002. Socialinių įtampų tyrimo problema kultūriniame ir politiniame lauke. *Geografija* Nr. 38(1), p. 41–45.
- Kavaliauskas P., Bražukienė I., Krupickaitė D.** 2004. Demografinių, ekonominių ir politinių Lietuvos socialinio lauko įtampų teritorinė raiška. *Mokslas Gamtos mokslų fakultete*. Vilnius: VU I-ka.
- Kavaliauskas P., Dumbliauskienė M.** 2006. Socialinio lauko paradigma ir kartografavimo ideologija. *Annales Geographicae* Nr. 39(2), p. 15–26.
- Kavaliauskas P., Dumbliauskienė M., Beconytė G.** 2006. Social field and possibilities of its mapping. *Cartography and cartosemiotics: The selected problems of theoretical cartography* Vol. 3, Vilnius: ICA–Vilnius University, p. 66–83.
- Kavaliauskas P., Petrulis V.** 2004. Elektorinio metodo taikymas tiriant politines balansinio socialinio lauko įtampas. *Geografija* Nr. 40(1), p. 34–42.
- Kavolis V.** 1996. Kultūros dirbtuvė. Vilnius: Baltos lankos, 255 p.
- Kavolis V.** 1998. Civilizacijų analizė. Vilnius: Baltos lankos, 342 p.
- Krupickaitė D.** 2002. Demografinių įtampų tyrimo problema socialiniame lauke. *Geografija* Nr. 38(2), p. 42–47.
- Krupickaitė D.** 2005. Demografinių socialinio lauko įtampų kaitos tendencijos Lietuvoje. *Geografija* Nr. 41(1), p. 11–16.
- Luobikienė I.** 2003. Sociologinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologija, 135 p.
- Paltanavičiūtė G.** 2005. Etninių įtampų tyrimo problema socialiniame lauke. *Geografija* Nr. 41(1), p. 17–22.
- Paltanavičiūtė G.** 2006. The territorial structure of ethnic and religious tensions in Lithuania: *Summary of doctoral dissertation*. Vilnius University.
- Statistikos departamentas.** 2007. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2006. Vilnius: SD, 92 p.
- Statistikos departamentas.** 2006. Lietuvos gyventojai pagal amžių 2006. Vilnius, 77 p.

Territorial Peculiarities of the Tension of Social Legal Field in Lithuania

Summary

Necessity of the interpretation of social field is one of the most significance problems of human geography. Successful process of social development might be acceded by comprehensive cognition of the different aspects of social field, especially of spatial expression of legal balanced field. There are two crucial problems for the investigation of the tension of legal field. They are concerned with most representative determination the typology of conflicting antinomies, as a main objective of the balanced legal field, and the difficulties for obtaining of necessary statistic information, especially territorial oriented data for municipalities.

The sphere of legal relations field requires research the realisation of the common constitutional rights, as well as effectiveness of the system of legal institutions. The recommended cluster of economic antinomies consists by these ones:

- 1) declared citizens rights – real citizens rights,
- 2) legacy level of social relations – corruption level of social relations,
- 3) responsibility of authorities – impunity of authorities,
- 4) guaranties for citizens – guaranties for authorities,
- 5) accepted laws – changed laws,
- 6) finished cases – started cases,
- 7) disclosed crimes – caused crimes,
- 8) reliability of judges – privileged of judges.

This set of antinomies presents both main spheres of the expression of social legal relations – realising the general attitudes of Constitution (1–4 contrapositions) and functional effectiveness of the legal system (5–8 contrapositions). Unfortunately, investigation of the first group of antinomies now is too complicated, so this research of Lithuanian legal field was orientated to indicate the functional quality of legal field.

The presented methodology for measuring the tension of legal field includes system of indices in the sphere of low stability, intensity of criminality and juridical nihilism. The vicissitude of the municipalities acts, the level of investigated crimes, the juveniles general criminality and juveniles relative criminality, the number of unlawful buildings and administrative justice in protected areas were selected as the indices for assessment the tension of legal field.

The results of investigation occupies 7 carto-schemes (Figs 1–7) and expresses territorial distribution of the relative level of the tension (neutrality, low, middle, high) of legal field in Lithuania on the basis of municipalities network. Marked territorial differences were recognised for separate indices of evaluation as well as for integrated assessment of Lithuanian legal field.

Relatively worse situation with the tension of legal field was determined on the basis of investigated crimes – more than half of territory in Lithuania reflected the high degree of the tension (Fig. 2). The best situation was discovered on the basis of unlawful buildings – nearly 2/3 of the territory of the state has low and middle level of the tension (Fig. 5). All other indices present more mixed territorial distribution of the results, but also have clearly expressed their own peculiarities.

The most important results are concerned with integral evaluating of the tension. According to this integral assessment West Lithuania, North-East Lithuania and area from Kaunas to Varėna were determinated as the regions with relatively high tension of legal field. Conversely, South-West Lithuania and Mažeikiai–Pakruojis belt were defined as regions with relatively low tension of social legal field.

All results of this investigation express the level of the tension of legal field for the present time (2006–2008) and must be interpreted as pioneer attempts for the cognition of this kind of social field in Lithuania.